

Marjapensaan lahjat

Robin Wall Kimmerer

MARJAPENSAAN LAHJAT

Luonnon runsaus ja vastavuoroisuus

Suomennos Fanny Torro

niin & näin
Tampere 2026

ALKUPERÄISTEOS

The Serviceberry. Abundance and Reciprocity in The Natural World,
Aevitas 2024

© 2024 by Robin Wall Kimmerer

”The Serviceberry” julkaistiin ensimmäisen kerran
lyhyemmässä muodossa *Emergence Magazine* -lehdessä.

SUOMENNOS

Fanny Torro

KUVITUS

Kajo Rauhala

ISBN

978-952-7478-43-1

SÄHKÖKIRJAN ISBN

978-952-7478-44-8

KANSI

Pasi Romppanen

TAITTO

Susanna Laurola

PAINOTYÖ

Dardedze hologräfija,
Riika 2026

KUSTANTAJA

niin & näin -kirjat
Kaupinkatu 19
33100 TAMPERE

Hyville naapureilleni Paulie ja Ed Drexlerille

Kaikki kukoistus on vastavuoroista

Iltatuulen vilpoisa henkäys hulmahtaa metsäisiltä rinteiltä ja työntää pois päivän kuumuuden. Se tuo mukanaan linnut, jotka itseni tavoin janoavat viilentymistä. Saapuessaan lintu-parvi äänтелеe kuin nauraen ja kujerran niille takaisin yhtä ilahtuneena. Ympärilläni lehahtelee amerikantilhiä, naukujia ja sinikoiden kirjavia välähdyksiä. Ennen tätä hetkeä, kun ahdamme suihimme marjoja onnesta hykerrellen, en ole tuntenut moista sukulaisuutta kaimani punarinnan kanssa. Pensaat notkuvat pullein tertuin punaista, sinistä ja viininpurppuraa kaikissa kypsyyssasteissa – niin runsaina, että niitä voi poimia kourakaupalla. Iloitsen sangostani, jonka paino tuntuu karttuvan. Linnut kuljettavat marjansa vatsakupujensa sammioissa ja aprikoin, kuinka ne kykenevät lentämään moisen lastin kera.

Tämä marjojen runsaus tuntuu maan vilpittömältä lahjalta. En ole hankkinut sitä rahalla tai työlläni. Mitkään arvoja mittaavat laskutoimitukset eivät osoita minun ansainneen marjoja. Siitä huolimatta marjat ovat tässä – yhdessä auringon, ilman, lintujen ja sateen kanssa ne kerääntyvät kuuropilvimäisiksi muodostelmiksi kuin valmistellen etäistä myrskyä. Niitä voitaisiin kutsua luonnonvaroiksi tai ekosysteemipalveluiksi, mutta me punarintojen kanssa tiedämme marjojen olevan lahjoja. Laulamme niistä kiitollisina suidemme täydeltä.

Osa ilahtumisestani kumpuaa tuomipihlajan marjojen odottamattomasta ilmestymisestä. En koskaan kuvitellut voivani poimia niitä täällä. Täkäläisen alkuperäisen tuomipihlajan, *Amelanchier arborean*, marjat ovat pieniä, kovia ja kuivumaan taipuvaisia, ja vain silloin tällöin vastaan tulee makeaa tarjoava puu. Tänään ämpärini runsaus on peräisin viljelijänaapureideni Paulien ja Edin istuttamasta läntisestä lajista *Amelanchier alnifolia*, joka tunnetaan saskatoonina tai marjatuomipihlajana. Nämä puut marjovat nyt ensimmäistä kertaa ja tuottavat satoa innokkuudella, joka vastaa omaani.

Saskatoon, *juneberry* ("kesäkuunmarja"), *shadbush* ("sillipensas"), *shadblow* ("sillikukka"), *sugarplum* ("sokeriluumu"), *sarvis*, *serviceberry* ("palvelusmarja") – nämä ovat osa runsasta marjatuomipihlajien nimistöä. Mitä enemmän nimityksiä kasvilla on, sitä suurempi on sen kulttuurinen merkitys, tietävät etnobotanistit. Tällä puulla on monia arvostettuja puolia: sen marjat, lääkinnällinen käyttö ja aikainen kukinta, joka kevään ensi merkkinä valaisee metsien reunamat. Marjatuomipihlaja tunnetaan kalenterikasvina, joka on uskollinen vuodenaikojen mukaisille säätiloille. Sen kukinta on merkki maan sulamisesta. Kansanperinne kertoo, että kukinnan aikaan kiertävät saarnaajat pystyivät jälleen kulkemaan vuoristoteitä myöten suorittamaan kirkollisia palveluksiaan. Kukinta on myös kalastajille luotettava merkki amerikansillien (*Alosa sapidissima*) noususta ylävirtaan – tai ainakin näin oli silloin, kun joet olivat riittävän puhtaita ja vapaita tukemaan sillien kutemista.

Marjatuomipihlajan kaltaiset kalenterikasvit ovat tärkeitä vuodenaikojen rytmittäjiä alkuperäiskansoille, jotka kotiseuduillaan liikkuvat vuodenkierron mukaan sinne, missä ravintoa on kulloinkin saatavilla. Sen sijaan, että he muuttaisivat ympäristöä mieleisekseen, he mukautuvat itse. Yksi

runsauden kunnioittamisen muoto on syödä satokauden mukaan ja ottaa ravinto vastaan oikeaan aikaan siellä, missä se kasvaa. Keskusvarastojen ja päivittäistavarakauppojen maailma tarjoaa mahdollisuuden syödä mitä ja milloin vain haluamme. Pakotamme ruoan tulemaan luoksemme huomattavin taloudellisin ja ekologisista kustannuksin sen sijaan, että ottaisimme vastaan meille kulloinkin ja ajallaan annettua. Näitä marjatuomipihlajien marjoja ei ole pakotettu mihinkään ja niiden hiilijalanjälki on olematon. Ehkä ne juuri siksi maistuvat niin maukkailta: ne ovat saatavilla vain tähän aikaan vuodesta – nämä ohimenevät kesän siemaukset, joiden jälkimaussa ei ole mitään vikaa.

Kutsumanimi ”palvelusmarja” (*serviceberry*) ei tule sanasta ”palvelus” (*service*) vaan hyvin vanhasta ruusukasvien heimon nimestä *Sorbus* (viittaa nykyään pihlajien sukuun), josta tuli ensin *sarvis* ja sitten *service*. Vaikka nimi ei olekaan peräisin kasvin hyödyistä, puu tarjoaa lukemattomia hyödykkeitä ja palveluksia – ei vain ihmisille vaan myös monille muille maan asukeille. Se kannattelee monimuotoisuutta. ”Sillipensas” on peurojen ja hirvien ensisijaista ravintoa, elinvoimainen varhaisen siitepölyn lähde keväällä herääville hyönteisille ja isäntäkasvi joukolle perhosentoukkia – kuten eräille ritari-perhosille (*Papilio glaucus*), täpläperhosille (*Limenitis archippus*), amiraaleille (*Vanessa atalanta*) ja nopsasiiville (*Theclinae*). Marjoilla iloittelevat linnutkin saavat pesintäajan ravintonsa marjatuomipihlajalta.

Myös ihmiskansat ovat marjoista saatavien kalorien varassa, etenkin perinteisen alkuperäisruoan näkökulmasta. Tuomipihlajan marjat olivat erittäin tärkeä ainesosa pemmikaanin valmistuksessa. Kuivatut marjat murskattiin hienoksi jauheeksi yhdessä kuivatun peuran-, hirven- tai biisoninlihan kanssa, sekoitettiin sulatettuun rasvaan ja annettiin kiinteytyä. Tämä

tiiviseen muotoon säilötty ruoka, alkuperäinen energiapatukka, tarjosi täysipainoista ravintoa nälkäkausien varalle ja sitä oli vaivatonta varastoida ja kuljettaa. Pemmikaanista tuli osa perinteistä vaihtotaloutta, monimutkaista paikallista ja mantereenlaajuista verkostoa, joka jakeli elintärkeitä raaka-aineita halki kulttuurien ja ekosysteemien. Ylimääräiset tuomipihlajakalorit voitiin vaihtaa sellaisiin hyödykkeisiin, joita omalla seudulla ei ollut saatavilla.

Tuomipihlajan marjat ovat kaikilla kasvualueillaan osa alkuperäiskansojen ruokaperinnettä. Kuulun itse potawatomi-kansaan, joka on yksi Suurten järvien alueen anishinaabekansoista. Olen perinnepidoissa saanut kunnian nauttia imeliä, purppuraisia hillokkeita, jotka ovat herkistäneet makuhermoni ja muistoni tälle esivanhempien ravinnolle.

Potawatomin kielellä marjan nimi on *bozakmin*, joka superlatiivina tarkoittaa marjoista parhainta. Tunnen yhden niistä kielelläni ja totean esivanhempieni olleen oikeassa. Kuvittele mustikalta maistuva marja, jossa risteytyy omenan miellyttävä paino, häivähdys ruusuvettä ja mantelinmakuisen siementen hienoinen rouheus. Kauppojen elintarvikeosastot eivät kykene tarjoamaan tällaisten marjojen villiyyttä ja monitahoisuutta, makuvivahteita, jotka keho tunnistaa kaipaamakseen aidoksi ravinnoksi. Marjoja syödessäni saatan melkein tuntea solujeni mitokondrioiden tanssivan ilosta.

Minulle merkityksellisin osa sanasta *bozakmin* on *min*, ”marjan” kantasana. Se esiintyy potawatomin vastineissa mustikalle (*minaan*), mansikalle (*odemin*) ja vadelmalle (*mskadiismin*) ja jopa omenalle (*mishiimin*), maissille (*mandamin*) ja villiriisille (*manomin*). Tuo sana paljastaa paljon, sillä se on myös ”lahjan” kantasana. Kun nimeämme kasveja, jotka syytävät yllemme ihanuuttaan, tunnistamme ihanuuden olevan kasvisukulaistemme lahja, heidän anteliaisuutensa,

huolenpitonsa ja luovuutensa osoitus. Anishinaabe-kielitteilijä James Vukelich opastaa kasvien tarjoamien lahjojen olevan ”ilmentymiä kasvien pyyteettömästä rakkaudesta ihmisiä kohtaan”. Kasvit antavat kaikkensa kelle tahansa tarvitsevalle, ”hurskaille ja syntisille samalla mitalla”, hän kirjoittaa.

Voin vain uppoutua katselemaan näitä kämmenelläni hohtavia aarteita – ja huokaista kiitollisena. Tällaisten lahjojen äärellä kiitollisuus on vaistomainen ensireaktio. Kiitollisuus soljuu kohti kasvivanhimpiamme ja uhkuu kohti sadetta, aurinkoa ja sitä hämmästyttävää seikkaa, että tässä usein niin julmassa maailmassa pensaat ovat täynnä lempeyden murusia.

Anishinaabien maailmankatsomuksessa lahjoiksi katsotaan marjojen ja hedelmien ohella kaikki maan tarjoama ylläpito aina taimenista takkapuihin. Kaikki se, mikä tekee elämämme mahdollista – päreet koreihimme, juuret lääkkeeksemme, puut kotiemme rakentamiseen ja sivut kirjojemme painamiseen – on ihmistä laajemman maailman meille tarjoamaa. Tämä pätee aina, olipa ylläpidon muotona metsänhakkuu tai kaupan hyllylle toimitetun puutavaran hankkiminen – saamme kaiken sen Maalta. Kun kutsumme tätä ylläpitoa lahjoiksi emmekä tavaroiksi, luonnonvaroiksi tai hyödykkeideiksi, koko suhteemme luontoon muuttuu.

Anishinaabien perinteisessä talousjärjestelmässä maa tarjoaa kaikenlaisia tuotteita ja palveluita, joiden jakelu tapahtuu vaihtotalouden hengessä: yhden elämä kannattelee toista. Painopiste on koko kansan, ei vain yksilöllisen hyvän tukemisessa. Lahjan vastaanottaminen Maalta kytkeytyy jakamisen, kunnioituksen, vastavuoroisuuden ja kiitollisuuden velvoitettiin, joista ihmistä myös muistutetaan.

Tämänkaltaisen kiitollisuus sisältää paljon enemmän kuin vain kohteliaita kiitossanoja. Kyse ei ole totunnaisista ”hyvistä tavoista” vaan kiitollisuudenvelkaan havahtumisesta, joka

saattaa mullistaa kaiken – se herättää ymmärtämään, että elämä perustuu Maaemon ruumiin tarjoamaan hoivaan. Kun sormeni ovat tahmeat marjamehusta, muistan, kuinka elämäni on riippuvainen toisten elämistä, joita ilman en kerta kaikkiaan voisi olla olemassa. Vesi on elämää, ravinto on elämää, maaperä on elämää – ja ne tulevat osaksi meidän elämiämme yhteyttämisen ja soluhengityksen ihmeellisessä vuorovaikutuksessa. Kaikki tarvitsemamme virtaa läpi maaperän, jonka kutsuminen Maaemoksi ei ole mikään tyhjä metafora. Suomme täyttävä ravinto on säie, joka yhdistää meidät maahan sekä henkisesti että fyysisesti, kun ruumiimme saavat ruokaa ja sielumme yhteenkuuluvuuden ravintoa, joka on antimista elinvoimaisin. Minulla ei ole mitään oikeutta näihin marjoihin, mutta siitä huolimatta ne ovat sangossani, lahjana.

Ämpärillinen ”kesäkuunmarjoja” merkitsee satoja aiempia lahjanvaihtoja, joita ilman sormeni eivät nyt tahriutuisi sinisiksi: vaahteroiden maaperälle antamia lehtiä sekä lukemattomien selkärankaisten ja mikrobien muuntamia ravinteita ja energiaa, joista muodostuvaan humuskerrokseen amerikantilhen pudottama tuomipihlajan siemen on voinut kasvattaa juurensa. Mukana ovat olleet aurinko, sade, kukkia pölyttäneet kevään hyönteiset ja puutarhuri, joka hellävaraisesti lapioiden istutti taimet. Nämä kaikki ovat osallisina vaihtotaloudessa, jossa jokainen saa tarvitsemansa.

Monet alkuperäiskansat, mukaan lukien anishinaabe-sukulaiseni ja naapurini haudenosauneet, perivät eräänlaisen ”kiitollisuuden kulttuurin”, jossa elämäntavan käytännöt ja seremoniat perustuvat maaperän lahjojen tunnistamiseen ja vastuun kantamiseen niistä. Vanhimmat opettavaiset tarinatamme muistuttavat, kuinka kiittämättömyys häpäisee lahjan ja tuo mukanaan vakavia seurauksia. Majavat lähtevät, jos

jos niitä metsästetään liikaa. Jos Maissia tuhlataan, tullaan näkemään nälkää.

Saatujen lahjojen listaaminen vahvistaa runsauden tuntua ja ymmärrystä siitä, että sinulla on jo kaikki tarvitsemasi. Kun talousjärjestelmämme painostaa jatkuvaan kulutuksen lisäämiseen, riittävyyden tunnistaminen on radikaalia. Laskelemien mukaan planeettamme tarjoaa ”riittävästi” kaloreita ravitsemaan 8 miljardia lajitoveriamme, mutta silti moni ihminen näkee nälkää. Kuvittele mitä tapahtuisi, jos jokainen meistä ottaisi vain tarvitsemansa eikä omaa osaansa enempää. Voisimme saavuttaa kaipaamamme vaurauden ja turvan jakamalla sen, mitä meillä on. Ekopsykologit ovat osoittaneet, että kiitollisuuden harjoittaminen hillitsee ylikulutusta. Lahja-ajattelun ruokkimat suhteet vähentävät puutteen ja halun kokemuksia. Tämänkaltaisessa kohtuullisuuden ilmapiirissä halumme haalia lisää hellittää ja otamme vain tarvitsemamme, antajan anteliaisuutta kunnioittaen. Ilmastokatastrofi ja lajikato ovat ihmislajin hillittömän hamuamisen seurauksia. Voisiko kiitollisuuden harjoittaminen olla osa ratkaisua?

Naapurini Paulie on yllättynyt marjatuntemuksestani, sillä marjatuomipihlajat ovat ennalta tuntemattomia suurimmalle osalle täkäläisiä ihmisiä. Olen keräilijänä harjaantunut seuraamaan amerikantilhiien ääntelyä – vain löytääkseni epätydyttävän kourallisen niiltä jääneitä marjoja. En koskaan aiemmin ole kohdannut näin paljon saskatooneja kuin täällä ystäväni istuttamana. Hän on tohkeissaan oppiessaan marjojen olevan kansallemme kulttuurisesti tärkeää ravintoa ja silminnähden leijuu innostukseni nostattamana.

Jos ensireaktiomme lahjojen vastaanottamiseen on kiitollisuus, tulee seuraavaksi vastavuoroisuus: vastalahjan antaminen. Mitä voisin tarjota näille kasveille korvaukseksi heidän anteliaisuudestaan? Voisin tehdä välittömän vastapalveluksen

esimerkiksi kitkemällä, kastelemalla tai esittämällä kiitoslaulun, joka lähettää arvostukseni tuulen matkassa eteenpäin. Voisin rakentaa asumuksen erakkomehiläisille, jotka ovat pölyttäneet marjoja edeltäneet kukinnot. Vai toimisinko epäsuorasti lahjoittamalla paikalliselle luonnonsuojelujärjestölle, turvaten näin lahjan antajien elinympäristön säilymisen? Voisin pitää puheen maankäyttöä koskevassa julkisessa kuulemisessa tai luoda taidetta, joka kutsuu muitakin liittymään vastavuoroisuuden verkostoon. Voisin myös pienentää hiilijalanjälkeäni, äänestää hyvinvoivan ympäristön puolesta, osallistua viljelymaiden suojeluun, muuttaa ruokavaliotani tai kuivattaa pyykkini ulkona auringossa. Jokaisella valinnalla on merkitystä tässä ajassa.

Kiitollisuus ja vastavuoroisuus ovat lahjatalouden valuuttaa. Niiden ihmeellinen piirre on, että ne moninkertaistuvat jokaisen vaihdon myötä: kun ne kulkevat kädestä toiseen, niihin sitoutunut energia rikastuu. Ne ovat todella uusiutuvia luonnonvaroja.

Osaammeko kuvitella ihmisten talousjärjestelmää, jossa valuutta virtaa kuin Maaemon jakamat lahjat?

Kun puhun vastavuoroisuudesta suhtena, en tarkoita kahdenvälistä vaihtokauppaa, jossa syntyvä kiitollisuudenvelka olisi kuitattavissa vastavuoroisella ”maksulla”. Sen sijaan kyse on hajautetusta ja avoimesta lahjan jakamisesta niin, että jähmettymisen ja kasautumisen sijaan lahja pysyy liikkeessä kuin marjat ekosysteemissä. Me ekologit hahmotamme ekosysteemien valuutan suhteessa biogeokemiaan: se on elämän aineiden kiertoa elollisen ja ei-elollisen välillä.

Marjat kumahtelevat mukavasti sankooni. Painon lisääntyessä tulee aiheelliseksi pohtia marjojen koostumusta. Ne sisältävät sekä alkuaineita, kuten hiiltä ja typpeä, että makeiden sokereiden varastoimaa energiaa. Jotta voisimme ymmärtää

tätä luonnontaloutta ja soveltaa sitä omaamme, meidän on syytä muistaa, että alkuaineet ja energia liikkuvat ekosysteemissä eri tavoin.

Hiilen, typen ja fosforin kaltaiset elämälle välttämättömät alkuaineet kiertävät ekosysteemin läpi loputtomasti muuttoaan muuttaen. Seurataanpa esimerkiksi hiilen kulkua saskatoonissa. Puun lehdet kuluttavat ilmakehän hiilidioksidia, josta ne valmistavat sokereita yhteyttämisen nerokkaan mekanismin avulla. Ilmakehän lahja sijaitsee nyt marjan sisällä. Kun amerikantilhi hotkaisee sen, osasta hiiltä kehittyvät keltaraitaisia pyrstösulkuja, jotka välkehtivät iltapäivän valossa. Kun pyrstösulka putoaa maahan, se muuttuu kovakuoriaisten ravinnoksi. Ne puolestaan ruokkivat myyrän, joka kuollessaan ravitsee metsänreunan maaperää, jossa tuomipihlajan taimi on juuri alkanut versomaan. Aineet liikkuvat ekosysteemin lävitse kiertotaloudessa ja muuntuvat jatkuvasti. Runsautta luodaan kierrättämällä ja vastavuoroisuudella.

Tämä uudelleenkäyttö etenee vaihtelevin tahdein. Toisinaan kaikki tapahtuu minuuteissa, kuten fosforimolekyylien tanssiessa veden ja vihreän viherlevän solujen lomassa. Levä imaisee fosforin elimistöönsä, jonka eläinplankton hetken päästä hotkaisee. Se taas erittää fosforimineraalin takaisin veteen uuden levän nautittavaksi. Toiset kierrot tapahtuvat hitaammin. Joskus mineraalit kätkeytyvät pitkäaikaisiin varastoihin, kuten typpi jämähtäessään puun runkoon kolmeksisadaksi vuodeksi, mutta aina lopulta se palaa osaksi kiertokulkua. Marjoista pursuva mehu oli vielä viime viikolla sadetta, joka nyt on jo matkalla takaisin kohti pilviä. Nämä tapahtumasarjat mallintavat kiertotalouden periaatteita: mikään ei ole jätettä, on vain raaka-aineita. Runsauden käyttövoimaa on aineiden jatkuva kierrättäminen, ei niiden tuhlaaminen.

Energia toimii kuitenkin aivan eri tavalla. Siinä missä kemialliset aineet voivat kiertää ekosysteemissä, virtaa energia vain yhteen vääjäämättömään suuntaan. Vaikka sitä voi säilöä väliaikaisesti, on se termodynamiikan lainalaisuuksista johtuen aina liikkeessä. Auringon energia, joka on varastoitunut tuomipihlajan marjan kemiallisiin sidoksiin, antaa voiman tilhien liverrykselle mutta häviää lopulta ilmaan höyhenpeitteen ruumiin lämpösäteilynä. Energia ei koskaan ole täysin kierrätettävissä; sitä kuluu hukkaan, kun energia siirtyy olentojen välillä termodynaamisesti tehottomalla tavalla. Näin ollen energiaa täytyy jatkuvasti tankata, jotta virtaus voi jatkua. Katollani on aurinkopaneeleja ja elämäni on niiden tavoin kauttaaltaan auringon lataamaa. Onko ihmekään, että aurinkoa on aina kunnioitettu elämän lähteenä?

Otaksun, että teollisessa taloudessa ”tuotanto” käsitetään energian alkulähteeksi. Se pohjautuu ihmistyöhön ja maan antamien lahjojen muuntamiseen hyödykkeiksi. Kuitenkin tuotannon hintana on varsin usein merkittävä hävitys. Eikö olisi erilaisen talousjärjestelmän aika, kun nykyinen aktiivisesti tuhoaa kaiken rakastamamme?

Eräät vaikutusvaltaiset feministiajattelijat kehottavat meitä muistamaan, että lahjojen antaminen on ihmissuhteiden tärkein perusta. Genevieve Vaughanin sanoin jokainen meistä aloittaa elämänsä ”äidillisen lahjatalouden” vastaanottajana, äidiltä vastasyntyneelle virtaavien ”tuotteiden ja palveluiden” vuossa. Äidin hoivatessa lastaan erillisen itsen rajat hälvenevät ja merkitsevää on vain yhteinen hyvä. Äidillinen lahjatalous on biologisesti välttämätön. Elannon saaminen ei pohjaudu sen ansaitsemiseen tai kilpailuun. Äidit eivät myy vauvoilleen maitoa: se on puhdas, elämän jatkumista kannatteleva lahja. Tässä taloudessa valuuttaa on elämää palveleva kiitollisuuden ja rakkauden virtaus.

Voidaanko Maan povesta saatu ravinto ymmärtää yhtä laila äidilliseksi lahjataloudeksi? Mainitsemani feministiajattelijat esittävät, että tämänkaltaisen antaminen ja vastaanottaminen ovat toisista välittämisen lähtökohta ilman valtioiden tai markkinoiden puuttumista kuvioon. Miki Kashtanin kaltaiset tutkijat selvittävät, kuinka äidillisen vastavuoroisuuden filosofia ja käytäntö voisivat muuttaa sosiaalisia rakenteita oikeudenmukaisemmiksi ja kestävämmiksi.

Jos aurinko on luonnontalouden virtauksen lähde, mikä olisi ihmisten lahjatalouden ”aurinko”, ehtymättömästi uudistuva lahjojen virran alkuvoima? Kenties se on rakkaus.

